

Горошкіна О.М.

доктор педагогічних наук, професор,

головний науковий співробітник

відділу навчання української мови та літератури

Інститут педагогіки НАПН України

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Стратегічними напрямками й водночас філософсько-методологічними принципами розвитку освіти ХХІ століття є гуманізація, гуманітаризація і демократизація освіти. У філософсько-культурологічній інтерпретації поняття «гуманізація» розглядають як процес, що у сфері освітньої діяльності стосується насамперед системи відносин (учитель-учень, адміністратор-учитель, учитель-учитель і т. ін.). Вибір такого підходу створює умови для становлення пріоритету суб'єкт-суб'єктного типу відносин. Прикметними ознаками, що виражають ставлення до людини як суб'єкта, вважають унікальність (розуміння неповторності кожної людини, ціннісне ставлення до її унікальності), активність (ставлення до людини як до творця, дослідника), внутрішню свободу (повага і визнання права людини на вибір) і духовність (головне призначення людини – розвиток). Як свідчить аналіз філософських студій, справжня суть гуманізації полягає у зміні ставлення людини до самої себе.

Гуманітаризація освіти покликана формувати цілісну картину світу, високу духовність і культуру особистості, її планетарне мислення. Характерними ознаками гуманітаризації вважають фундаментальність, розвиток особистісних характеристик (навчальний предмет є засобом розвитку людини), діалогічність, інтеграційність, екзистенційність.

Основним завданням демократизації освіти є виховання і підготовка вільної особистості, громадянина-патріота з активною життєвою позицією, поглядами на життя й демократичною культурою до життя й діяльності в європейському демократичному суспільстві.

Ціннісна характеристика освіти передбачає розгляд трьох взаємопов'язаних блоків: освіта як цінність державна; освіта як цінність суспільна; освіта як цінність особистісна. Абсолютною цінністю, ціллю, результатом і головним критерієм оцінювання якості виховання є дитина, людина як «міра всіх речей». Як слушно зазначає С. Подмазін, ключовим питанням на сьогодні є переосмислення феномена особистості [3, с 8].

Учені-філософи (В. Андрущенко, О. Базалук, І. Зязюн, В. Кремень, С. Подмазін та ін.) наголошують на важливості окреслення стратегічних аспектів освіти, якими сьогодні є онтологія (суть, специфіка, структура, функції, відносини і форми їх реалізації); гносеологія (проблеми свідомості людини та її світу); аксіологія (ціннісно-світоглядні орієнтації); праксеологія (духовно-практичні й організаційні аспекти) освіти, а також інтеграція (формування єдиного освітнього й інформаційного простору) тощо.

Провідною тенденцією сучасної мовної освіти є антропоцентричне спрямування її, що реалізується в особистісній орієнтації мовної освіти й створенні належних умов для формування мовної особистості учня, розвиток у нього морально-етичних якостей, предметних та ключових компетентностей.

Упровадження в освітній процес компетентнісного підходу забезпечує посилення прикладного характеру мовної освіти, що уможлиблює використання теоретичних знань як практичного засобу пояснення явищ і розв'язання проблем, застосування досвіду успішних дій у конкретних ситуаціях, переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі.

Предметні й ключові компетентності – це не сума знань, хоча знання мають винятково важливе значення, це не відомості з підручників, словників, інтернетних джерел, що розширюють межі програми, і навіть не вміння застосовувати ці знання, це особлива особистісна якість, що є результатом саморозвитку учня за допомогою вмілого наставника – учителя, майстра своєї справи. На відміну від знаннєвого досвіду, компетентність не можна передати в готовому вигляді. Кожен учень формує власну компетентність. Актуалізується ідея древніх філософів «людина – міра всіх речей», адже суспільство потребує

високогуманних, духовно багатих компетентних фахівців, які мають ґрунтовну підготовку й цілеспрямовано використовують її. Ця ідея реалізується в чинній програмі з української мови.

Сьогодні необхідно осмислити способи реалізації соціального замовлення: зміну акцентів у визначенні провідних напрямів освітнього процесу, оновлення форм, упровадження інтерактивних методик, розроблення відповідних ціннісних орієнтирів. Принципова новизна ситуації полягає в тому, що кардинальні зміни мають відбутися впродовж короткого часу, а це не зовсім узгоджується зі стереотипною суспільною практикою виховання багатьох поколінь.

Філософське осмислення проблем становлення світогляду особистості в процесі навчання, розвитку й виховання є однією з провідних функцій філософії освіти, одним із аспектів нової парадигми, заснованої на засадах сучасних наукових ідей, відомостей про потреби особистості зокрема й суспільства загалом, особливості їхньої взаємодії; про потенціал, мету й завдання освіти в «її особистісногенетичному й соціогенетичному аспектах» (С. Подмазін); знаннях про дитину, її можливості, потреби; про вчителя й основні його характеристики, мету, технологію його діяльності.

Сьогодні потребує глибокого осмислення філософія щастя Г. Сковороди, стрижнем якої є думка про те, що людина розвиває себе до гармонійного поєднання теоретичних, практичних і розумових здібностей, адже «завдання освіти – зробити дитину щасливою». Не втратила своєї актуальності й філософія серця П. Юркевича, за якою людина має сприймати довкілля як своєрідний синтез чуттєвого переживання цього світу. Завдання системи освіти полягає в доступному донесенні цієї ідеї до широкого загалу, формуванні індивідуальної свідомості нового покоління.

В інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою, якщо кожна особистість уміє застосовувати їх у власній практичній діяльності. Це означає, що навчання потрібно розглядати як підґрунтя подальшої неперервної багатовекторної освіти, здатної сформувати

світогляд людини, сприяти швидкому орієнтуванню в динамічних потоках інформації, формуванню вмінь прогнозувати актуальні проблеми, результати власної діяльності.

Сучасна філософська наука (В. Андрущенко, С. Клепко, В. Кремень, В. Лутай, С. Подмазін та ін.) орієнтує освіту на багатовекторні технології, які водночас працювали б у межах освітньої галузі й забезпечували взаємодію освіти і соціуму, духовної сфери освіти й духовної сфери суспільства.

Посилення негативних тенденцій у сфері духовної культури сприяє вивищенню питання якості шкільних методик навчання української мови, бо роль цього предмета в освітньому процесі особлива. Провідні ідеї творчої спадщини Г. Ващенка, І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших учених дають підстави розглядати мову як потужний засіб психічного, фізичного, інтелектуального розвитку особистості.

Когнітивний потенціал української мови як навчального предмета високий. Саме через мову осмислюємо загальнолюдські цінності, виховуємо свідому особистість, розвиваємо інтелект дитини, формуємо мислення учнів і почуття любові до рідної мови. У цьому контексті є нагальна потреба посилення національно-культурного компонента шкільної мовної освіти. Головне завдання вчителя-словесника полягає в актуалізації номінативної, кумулятивної, естетичної функцій мови і створенні умов для становлення кожного учня як повноцінного громадянина України. Коригування змісту шкільного курсу української мови має сприяти забезпеченню дієвості суспільних функцій мови, кращому репрезентуванню її можливостей.

Література:

1. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.
2. Кучеренко І. Філософсько-методологічні засади сучасної мовної освіти. Українська мова і література в школі. 2016. № 2. С. 23–26.
3. Подмазін С.И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование. Запорожье: Просвіта. 2000. 250 с.